

یادگیری سازمانی پارادایم جدید در مدیریت؟

پژوهشگاه مترجم: فاطمه طاهری

Taheri4535@yahoo.com

پرستال جامع علوم انسانی

تبییر

شماره ۱۸۸ - دی ۱۳۹۶

مقالات

۲۵

جکیده

یادگیری سازمانی که از دهه ۱۹۹۰ مورد توجه بسیاری از مراکز آکادمیک و نیز صنعتی قرار گرفت، نتیجه دو عامل مهم است: ماهیت دنیای به سرعت در حال تغییری که در آن زندگی می کنیم و محیط رقابتی که شرکتها در آن فعالیت می کنند. این مقاله در جستجو و ارزیابی مبنای عقلایی برای یادگیری سازمانی و نیز گزاره های اصلی که آن را می سازند، است.

این مقاله نتیجه گیری می کند که گرچه ممکن است یادگیری سازمانی، سهم مهمی در اداره سازمانها داشته باشد، اما آیا اینکه این موضوع برای همه سازمانها و شرایط عملی هست یا خیر، مورد تردید است.

اساساً علاقه‌مندند به سازمانها بگویند چه کاری باید انجام دهن و تحلیلگران افراد دانشگاهی هستند که اساساً علاقه‌مند به درک این موضوع هستند که سازمانها چگونه باید یادگیری را انجام دهن، به جای اینکه به آنها بگویند که چگونه باید یاد بگیرند. هرچند بین این دو گروه باید یاد بگیرند. هرچند بین این دو گروه همپوشانی‌ای وجود دارد، اما تفاوت‌های اصلی در تفسیر آنها از واژه یادگیری سازمانی راههای ایجاد و منافع آن وجود دارد.

از زمان انقلاب صنعتی با ایجاد انقلابی در یادگیری سازمانی دو خصوصیت اصلی جمع آوری و حفظ دانش درون سازمانها به وجود آمده است:

اول تلاش برای دانش زدایی از کارکنان و دوم کسب دانش توسط مدیران. این پیشرفت‌های دوگانه در قلب رویکرد کلاسیک برای اداره سازمانها قرار می‌گرفتند. نیروی پیش برنده نهفته در این دو مورد این بود که دانش، قدرت است و مشروعتی بخشیدن به قدرت و کنترل، بایستی فقط در دست مدیران ارشد باشد. بسیاری از نویسندهایان، بخصوص آرگریس معتقدند که این رویکرد سنتی به یادگیری، مانع بزرگی برای یادگیری سازمانی است. شکست این نوع نگرش به یادگیری، مبنای عقلایی برای یادگیری سازمانی است. امروزه بحث این است که محیط آن قادر سریع در حال تغییر است و دانش‌های لازم آن قدر گسترده و متنوع هستند که سازمانها نمی‌توانند مستظر اقدامات مدیران ارشد باشند تا نیازهای درحال تغییر را شناسایی کنند. همچنین انتظار برای تشخیص نیاز به تغییر موجب از دست رفتن فرستهای می‌شود. در حقیقت، برخی معتقدند که تنها با اطمینان از اینکه میزان یادگیری مساوی یا بزرگتر از میزان تغییرات محیط است، سازمان می‌تواند از بقای خود مطمئن باشد. این نکته مبنای عقلایی برای گزاره اول را فراهم می‌سازد. این نکته حاوی تنها سرعت تغییر نیست، بلکه در بردارنده تداوم و اهمیت تغییر نیز هست. رابطه بین سرعت، تداوم و اهمیت تغییر نیاز به یادگیری، پایه گزاره دوم است. برای مثال، میزانی که یک سازمان نیاز دارد تا از شکلهایی سنتی یادگیری رها شود، بستگی به سرعت و ماهیت تغییر در

تعداد کمی مدیران نخواست که همراه با تغییرات ضروری خود را تغییر دهند.
۴) تمامی نیروی کار نیازمند سهیم شدن در شناسایی نیاز به تغییر اجرای آن هستند که این امر به نوبه خود مستلزم این است که آنها در یادگیری نیز سهیم شوند؛ البته اگر سازمان می‌خواهد با محیط خود متحد و همگام باشد.

این چهار گزاره برپایه عقاید طرفداران یادگیری سازمانی بنامی شوند و هدف اصلی این مقاله بررسی اعتبار این عقاید است. سپس به معرفی تردیدهایی که در تصمیم دادن این گزاره‌ها وجود دارد، می‌پردازد. این کار توسط بازنگری رابطه‌های بین یادگیری سازمانی و فرهنگ، تغییر و ساختار سازمانی انجام می‌شود. سرانجام، مقاله با توجه به گزاره‌هایی که در بالا بیان شد چنین بحث می‌کند که گرچه یادگیری سازمانی می‌تواند یک مفهوم مهم باشد، اما قابل تردید است که آیا این مفهوم برای همه سازمانها و موقعیتها کاربردی و عملی است یا خیر.

یادگیری سازمانی: موافقها و مخالفتها
واژه "یادگیری سازمانی" اغلب با واژه "سازمان یادگیرنده" به جای هم به کار می‌رودند. تسانگ (۱۹۹۷) تفاوت آنها را بین صورت بیان می‌کند: یادگیری سازمانی مفهومی است که برای انواع مشخصی از فعلیتها که درون سازمان اتفاق می‌افتد، به کار می‌رود؛ در حالی که سازمان یادگیرنده به نوع خاصی از سازمان اشاره دارد که یادگیری سازمانی را درون خود دارد. با این حال رابطه ساده‌ای بین این دو وجود دارد، یک سازمان یادگیرنده سازمانی است که در یادگیری بخوبی عمل می‌کند.

تفاوت مهمتر، تفاوت بین این دو واژه در ارتباط با کسانی است که از آنها استفاده می‌کنند. آرگریس (۱۹۹۱) بیان می‌دارد: ما ادبیات مربوط به یادگیری سازمانی را به دو طبقه تقسیم می‌کنیم:
ادبیات تجویزی و عمل گرای سازمان یادگیرنده که اساساً توسط مشاوران و کارگزاران اشاعه و ترویج یافته است و ادبیات مکتب شکاکان یادگیری سازمانی که توسط دانشگاهیان ایجاد شد.
تجویزیها، کارگزارانی هستند که

گرچه بحث بر سر اهمیت یادگیری سازمانی طی دهه اخیر توسعه یافته است، اما این موضوع مفهومی جدید نیست. ارگریس بیش از چهل سال است که در مورد آن مباحثی مطرح ساخته است. اما به هر حال شکنی نیست که علاقه به مفهوم یادگیری سازمانی یا سازمان یادگیرنده به طور قابل ملاحظه ای از دهه ۱۹۹۹ به افزایش یافت. دو مؤلفه ای که واقعاً به نظر می‌رسد باعث شده اند یادگیری سازمانی مورد توجه قرار گیرد عبارت اند از:

(۱) نزخ تغییرات

۲) افزایش فشارهای رقابتی

که هردو از جهانی شدن نشئت گرفته‌اند. در توضیح یادگیری سازمانی باشل و پروپست (۱۹۹۷) معتقدند که: یادگیری سازمانی پارادایم متفاوتی را ارائه می‌دهد که توسط آن سیستم‌ها تغییر می‌کنند و بنابراین به ما اجازه می‌دهد تا اقتصاد و جامعه را دوباره تعریف کنیم.

همچنانکه موقعیتها و ادراکات افراد نیز تغییر می‌یابند، قالبهای فکری موجود مناسبها و وابستگیهای خود را از دست می‌دهند و قالبهای فکری جدیدی ظهرور می‌کنند. اما این گفته که "یادگیری سازمانی قالب فکری جدیدی است که توسط آن سیستم‌ها تغییر می‌کنند" ادعایی تند و جسورانه است. گرچه امری است که به نظر می‌رسد در میان بیشتر نویسندهای صاحب نفوذ مشترک است.

چهار گزاره مشترک که مفهوم یادگیری سازمانی را پی‌زی می‌کنند عبارت اند از:

(۱) به منظور بقا، سازمان می‌بایستی حداقل بسرعت تغییرات محیطی بیاموزد. بدین معنی که توانایی یک سازمان برای تطبیق با تغییرات محیطی اش به توانایی سازمان در یادگیری اش بستگی دارد.

(۲) میزانی که یک سازمان نیاز دارد از شکلهای سنتی یادگیری به سمت یادگیری سازمانی حرکت کند، به درجه بی ثباتی (تغییر) محیطی بستگی دارد.

(۳) در گذشته حفظ اتحاد و سازش با محیط سازمان مسئولیت مدیران ارشد بود، اما امروزه محیط آن قادر سریع در حال تغییر است که این کار فرای توانایی

محیطش دارد.

نویس (۱۹۹۵) بیان می دارد که فرایند یادگیری بسیار پیچیده است و با پیشروی خطی به دست نمی آید. نیستروم و استاربک (۱۹۸۴) معتقدند که قبل از اینکه سازمانها و افراد بتوانند رفتارهای جدید را برگزینند، بایستی ابتدا رفتارهای گذشته را که با آنها مانوس شده اند" به دست فراموشی سپارند " تا الگوهای از قبل ساخته شده را تغییر دهند.

فیول ولایلس (۱۹۸۵) معتقدند که یادگیری سازمانی به معنی فرایند بهبودآدامات از طریق درک و دانش بهتر است. آگریس (۱۹۷۷) معتقد است که این مفهوم به معنی فرایند کشف و اصلاح خطاهاست. برخی نظریه پردازان، تغییر رفتاری را برای یادگیری ضروری می دانند و برخی دیگر روشهای جدید تفکر را عامل اصلی تلقی می کنند. برخی پردازان اطلاعات را به عنوان مکانیزمی که توسط آن یادگیری اتفاق می افتد، می دانند. در حالی که برخی دیگر یادگیری جمعی و ارزشهای مشترک، مدلهای ذهنی و حافظه سازمانی را در اولویت قرار می دهند. گاروین (۱۹۹۳) به میزان زیادی به اینکه چه چیزی از یادگیری سازمانی جلوگیری به عمل می آورد همچون تاکید بر روشهای همیشگی انجام کارها، تاکید می کند. کار گاروین هماهنگ با کارباتسون (۱۹۷۲)، آرگریس و شون (۱۹۷۸) و بارگین (۱۹۹۵) بود که یادگیری سه حلقه ای، دوحلقه ای و تک حلقه ای و پتانسیل آنها را برای بازدارندگی با ترویج تغییر، بیان کردند.

به طور خلاصه، یادگیری تک حلقه ای که پایین ترین سطح یادگیری و عامل

طوری است که مسئولیت یادگیری و تغییر باشستی به عهده هر فردی در سازمان باشد و نه، تنها تعدادی کمی از افراد و این همان چیزی است که مبنای عقلایی را برای گزاره چهارم فراهم می آورد.

گرچه سطح مستدلی از توافقها راجع به پایه های یادگیری سازمانی وجود دارد، اما توافقها در مورد اینکه یادگیری سازمانی چه هست و اینکه چگونه آن را باید به اجرا در آورد، بسیار کمتر است. از جمله افرادی که در این باره نظر داده اند، پیتر سنچ (۱۹۹۰) است که پنج اصل بینش مشترک، توانیهای شخصی، الگوهای ذهنی، یادگیری تیمی و پنجمین و مهمترین اصل توانایی تفکر سیستمی را در یادگیری سازمانی موثر می داند. هوبر (۱۹۹۱) یک رویکرد نظاممند و چهار مرحله ای برای یادگیری سازمانی ذکر می کند که شامل:

- (۱) کسب دانش؛
- (۲) توزیع اطلاعات؛
- (۳) تفسیر اطلاعات؛
- (۴) حافظه سازمانی.

است. او این فرایند را فرایندی می داند که موجب دسترسی پذیری دانش می شود. پروریست و باشل (۱۹۹۷) معتقدند که حداقل ۴ رویکرد مختلف وجود دارد که سازمانها آنها را برای ایجاد یادگیری در سازمان اتخاذ می کنند:

- (۱) یادگیری توسعه یک راهبرد؛
- (۲) یادگیری توسعه یک ساختار؛
- (۳) یادگیری توسعه یک فرهنگ؛
- (۴) یادگیری توسعه منابع انسانی.

یادگیری سازمانی: تردیدها و نسبتها به نظر می رسد، افزایش مناظرات در

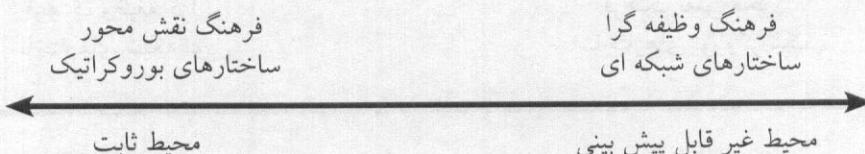
مقاومت در برابر تغییر و یادگیریهای آتی است، فقط به افراد اجازه می دهد تا به تغییراتی که در محیط داخلی و خارجی اتفاق می افتد، پاسخ دهند که این پاسخ با کشف خطاهای و اصلاح راهبردها، اما تنها در حیطه

شرایط پذیرفته شده موجود در سازمان است. اما آرگریس و شون (۱۹۷۸) در حوزه یادگیری دوحلقه ای بین فرایند یادگیری و یادگیری پیش رفته تمایز قائل می شوند.

سیستم های پیچیده (همچون مغز انسان) ظرفیت انکاس و جستجوی زمینه های قبلی برای یادگیری یا شکست در یادگیری را دارند و می توانند در مورد مناسب بودن واکنشها (آくだامات) به جستجو بپردازنند. این سیستم ها ممکن است، رویکردهای جایگزینی بر مبنای مفروضات جدید برای اصلاح خطاهای ایجاد کنند. بنابراین سازمان را قادر می سازند تا به طور اثربخش با تغییر انطباق یابد و آن را مدیریت کند.

گرچه این یادگیری به افراد و سازمانها اجازه می دهد تا با محیط خود تطبیق پیدا کنند، بارگین (۱۹۹۵) بیان می دارد که یادگیری سه حلقه ای، یک سازمان، حداقل به همان اندازه که خود را با محیط قطبیق می دهد، می تواند آن را خلق کند. این امر در توانایی سازمان برای ایجاد شرایطی که در آن عمل می کند و یا روابطش با این شرایط منعکس می شود. بنابراین تنها در این سطح از یادگیری است که مفهوم سازمان یادگیرنده می تواند به طور کامل ظاهر شود، زیرا تنها در این سطح است که می توان تفسیرهای تجربیات موجود و تفسیرهای سنتی و فهم مدیریت افراد و کار سازمانها را به چالش کشانید.

ماهیت چالشهای پیش روی سازمانها

شکل ۱- فرهنگ سازمانی

مورد یادگیری سازمانی بیشتر منجر به سردرگمی و ایجاد تردیدهایی شده است تا روشن سازی و توافق سه تردید مهم با توجه به سودمندی این مفهوم عبارتند از: ۱) هیچ تعریف توافق شده‌ای از این مفهوم وجود ندارد و سردرگمی زیادی راجع به آن وجود دارد.

۲) با وجود حجم انتشارات راجع به این موضوع، امادر عمل، کمبود تحقیقات تجربی واقعی وجود دارد. تسانگ اشاره می‌کند یکی از دلایل اصلی این امر آن است که بسیاری از کسانی که در مورد یادگیری سازمانی می‌نویسند، کارگزارانی هستند که به دنبال تجویز به جای توصیف‌اند. در این صورت بیشتر نوشهای پیشنهادها و نتایج در مورد یادگیری سازمانی باستی با درجه ای از تردید و شک نگریسته شود.

۳) مشکل عام گرایی وجود دارد. بسیاری از نویسندهای مشکل انتقال نظریه‌ها و تجربیات حاصل از یک فرهنگ به فرهنگ دیگر را دارند.

طرفداران یادگیری سازمانی معتقدند که برای رقابتی ماندن یا حتی صرفاً، سازمانها باستی دستورات خاص خود را به کار بندند؛ بخصوص در ارتباط با ساختار، فرهنگ و مدیریت تغییر.

ساختار سازمانی

مورگان (۱۹۸۶) شش الگو اصلی از ساختار سازمانی ارائه کرد. دامنه این ساختارها از بوروکراسی خشک و سخت تا شبکه‌های ارگانیک کاملاً منعطف است. هدف از اولین ساختار (بوروکراسی خشک و سخت) ایجاد ثبات است، در حالی که

یادگیری سازمانی
تغییر ناگهانی
فرهنگ وظیفه گرا
ساختارهای شبکه‌ای

محیط غیر قابل پیش‌بینی

محیط ثابت

یادگیری سنتی
تغییر برنامه‌ریزی شده
فرهنگ نقش محور
ساختارهای بوروکراتیک

بیشتر، تاکید را بر نتایج می‌گذارند، به جای اینکه بر روشی که به آن دست یابند، تاکید کنند. مفهوم ضمنی این نکته این است که فرهنگ‌های خاص با ساختارهای خاص در ارتباط‌اند. فرهنگ‌های نقش محور برای سازمانهای یا ساختارهای بوروکراسی مناسب‌اند؛ در حالی که فرهنگ‌های وظیفه گرا بیشتر با ساختارهای شبکه‌ای متناسب‌اند.

بنابراین همانطور که شکل (۱) نشان می‌دهد، برای فرهنگ، طیفی موافق از نقش محور تا وظیفه محور وجود دارد که مطابق با طیف ساختاری بوروکراتیک تا شبکه‌ای است.

تغییر سازمانی

یکی از مزایای اصلی یادگیری سازمانی این است که سازمانها را قادر می‌سازد تا تغییر را بموقع و به روشی اثر بخش اداره کنند. لوین (۱۹۴۷) پایه گذار تغییر برنامه‌ریزی شده بود که الگوی مشهور سه مرحله‌ای تغییر را مطرح ساخت. گرچه این الگوی سالها توسعه و گسترش یافته است، اما هنوز در قلب رويکرد برنامه‌ریزی شده تغییر قرار دارد. این رويکرد تحت انتقاد شدید گروههای مختلف قرار گرفت.

انتقادهای اصلی عبارت بودند از: ۱) این تغییر، قدرت و سیاستهای سازمان را نادیده می‌گیرد.

۲) فقط برای تغییرات جزئی - تدریجی مناسب است.

۳) معتقد است که تغییر می‌تواند از قبل برنامه ریزی شود.

۴) فرض می‌کند سازمانها در محیطی ثابت

هدف از آخرین ساختار ایجاد انعطاف و آسان سازی تغییر است. این طیف از الگوها یا ساختارهای سازمانی با کار نظریه پردازان اقتصادی بسیار مطابقت دارد که بیان داشتند عملکرد سازمانی به تطابق ساختار با ماهیت محیطی که در آن عمل می‌کند، بستگی دارد. پیشگامان این رويکرد برنز و استاکر بودند. آنها پنج نوع مختلف محیط را بر حسب سطح عدم قطعیت شناسایی کردند که دامنه آنها از محیط ثابت تا محیطی با حداقل قابلیت پیش‌بینی بود. آنها همچنین دو نوع ساختار را شناسایی کردند: مکانیک (که با بوروکراسی سخت و غیر قابل انعطاف مورگان، مطابقت می‌کرد) و ارگانیک (که با شبکه ارگانیک مورگان مطابقت می‌کرد). تحقیق آنها نشان داد که ساختارهای مکانیک در محیط‌های ثابت اثربخشتر بودند در حالی که ساختارهای ارگانیک با محیط‌های کمتر ثابت و کمتر قابل پیش‌بینی تناسب داشتند.

فرهنگ سازمانی

هندي معتقد است که از میان انواع تقسیم بندی‌های مختلف برای فرهنگ سازمانی می‌توان آنها را به ۴ گونه اصلی تقسیم بندی کرد:

۱) شخص؛ ۲) قدرت؛ ۳) نقش؛ ۴) وظیفه.

او بیان می‌کند که از میان این چهار نوع، بیشتر سازمانهای غربی، فرهنگ نقش محور یا وظیفه محور دارند. تقاضاً این دو در این است که فرهنگ‌های نقش محور به فرایندها، قوانین و روابط‌ها تاکید می‌کنند، در حالی که فرهنگ‌های وظیفه گرا

شکل ۲- یادگیری سازمانی

عمل می کنند.

معتقدان این رویکرد، در جستجوی جایگزینی برای آن، مجموعه رویکردهای را تعریف کردند که به تغییر به عنوان وضعیتی غیرمنتظره نگاه می کند. طرفداران این رویکرد نویا معتقدند که تغییر سازمانی فرایندی پیوسته از آزمایش و تطبیق است؛ با این هدف که تواناییهای سازمان را با نیازهای محیط پویا و غیر قطعی امروزی متناسب می سازد. جمع آوری اطلاعات، ارتباطات و یادگیری سازمانی عناصر اصلی این فرایند هستند.

با وجود تفاوت‌های زیاد بین تغییر برنامه ریزی شده و تغییر ناگهانی به نظر می‌رسد که شاید اصلی ترین موضوعی که برای این دو تغییر مطرح است. محیط است: تغییر برنامه ریزی شده برای محیط‌های ثابت و تغییر ناگهانی مناسب برای محیط‌های سرعت در حال تغییر و غیر مطمئن.

یادگیری سازمانی: محیط و انتخاب

سازمانهای یادگیرنده بربطی عقیده طرفداران آن بیشترین توانایی بقا و موفقیت در دنیای امروزی را دارند. اما همه سازمانها با چالشها و شرایط همانندی روبرو نیستند. حتی اگر با چالشها و شرایط همانندی نیز روبرو باشند الزاماً نبایستی ترتیبات داخلی یکسانی برای مواجهه با چالش‌های خارجی و محیطی اتخاذ کنند. این بحث بسیار شبیه آن چیزی به نظر می‌رسد که بنیس (1960) در مقاله اش آنرا "مرگ بوروکراسی" نامیده است. هرچند سازمانهای بوروکراتیک هنوز ناپدید نشده اند اما این اصطلاح بسیار تکرار شده و می‌شود. برای بررسی بیشتر این موضع، به بحث قبلی در مورد نظریه اقتصابی بازمی‌گردیم.

گرچه انتقادات زیادی از رویکرد اقتصابی بخصوص در مورد رویکردهای مأشیبني و جیرگرایانه‌ای که برای طراحی سازمان کرده است، اما تعداد اندکی وجود دارند که تردید دارند، سازمانها بی که در محیطی پویا عمل می‌کنند، نیاز به انعطاف‌پذیری بیشتری دارند یا بررسک وقتی که در محیط‌های ثابت عمل می‌کنند، نیاز به ساختارهای بیشتر مکانیکی دارند. بنابراین عامل اصلی، ماهیت محیط است. طرفداران یادگیری سازمانی مدعی اند که

مشارکت کل نیروی کار باشد، نیز اجتناب ناپذیر نیست.

نتیجه گیری

در آخر چهار نکته نهایی وجود دارد که خواستار بیان آنها هستیم: اول در صنایع با حرکت بسیار تند همچون IT، نیاز به سطح بالایی از یادگیری، حیاتی است. اما با وجود این واقعیت در صنایع با حرکت سریع، توانایی برخی شرکتها همچون مایکروسافت برای ایجاد یک موقعیت غالب نسبت به دیگران، به آنها درجه‌ای از ثبات و قابلیت پیش‌بینی می‌دهد که اجازه کنترل ماهیت و سرعت تغییر را به دست می‌آورند. به علاوه همانطور که لارنس ولورش بیان (۱۹۶۷) کردند، حتی در سازمانهای با بیشترین مزیت رقابتی، هنوز فعالیتها بی همچون ساخت، نگهداری، ایمنی و ارسال، وجود دارند که در آنها سرعت تغییر نسبتاً کند و قابل پیش‌بینی است.

دوم، هنوز تعداد زیادی شرکتها، صنایع و بخش‌هایی وجود دارند که تغییر در آنها هنوز نسبتاً کند است. این سازمانها شامل بوروکراسی‌های دولتی مبتنی بر قانون که در ارتباط با خدماتی همچون مزایای رفاهی هستند، کارخانه‌های شیمیایی و هسته‌ای که حتی تغییرات کوچک می‌توانند در آنها منجر به فاجعه شود، است.

سوم، بیشتر مفسران، امروزه، به اهمیت فرهنگ سازمانی در شکل دهنده رفتار افراد و سازمانها پی برده اند. آشکار است که یادگیری سازمانی، نیازمند فرهنگ‌های متفاوتی نسبت به آنچه که در سازمانهای سنتی وجود دارد، است. در مواجهه با انتخاب از بین تغییر فرهنگ (با همه تهدیدهایی که می‌تواند دربرابر قدرت مدیریتی قرار گیرد) یا نفوذ بر محیط، مدیران سازمانها، اکثرًا گزینه دوم را ترجیح خواهند داد. □

منبع

BERNARD BURNES, CARY COOPER, PENNY WEST (2003), "ORGANIZATIONAL LEARNING: THE NEW MANAGEMENT PARADIGM?", JOURNAL OF MANAGEMENT DECISION, VOLUME41 ISSUES5.